

پژوهش‌های زبان‌شناختی ادبیات معاصر با رویکردی به پایان‌نامه‌های تحصیلی (۱۳۵۰-۱۳۸۴)

محمدامین ناصح (دانشگاه بیرجند)

۱ مقدمه

از آغاز قرن حاضر، در کنار آن دسته از ادیبانی که ادبیات را از طریق متون ادبی بررسی کرده‌اند، گروهی دیگر کوشیده‌اند تا آن را به منزله حادته‌ای در نظر گیرند که در زبان رخ می‌دهد. این گروه دوم، برای بررسی چگونگی آفرینش‌های ادبی، از ابزارهای زبان‌شناسی مدد گرفته‌اند و روش‌هایی را در بررسی و تحلیل ادبیات به دست داده‌اند که دیگر نمی‌تواند نادیده انگاشته شود.

پیشرفت سریع دانش زبان‌شناسی، به ویژه زبان‌شناسی ساخت‌گرا، در قرن حاضر به فراهم آمدن امکاناتی جدید برای مطالعه زبان و ادبیات انجامیده است. زبان، در گام نخست، ابزار ایجاد ارتباط است. در هر فرایند ارتباط، پیامی از فرستنده به گیرنده ارسال می‌شود. این پیام به کمک مجموعه‌ای از واژه‌های یک زبان که بر روی محور هم‌نشینی قرار گرفته‌اند انتقال می‌یابد. هم‌نشینی واژه‌ها بر روی این محور تابع قواعدی است و حاصل این هم‌نشینی اطلاعاتی است که با پیام انتقال می‌یابد و از طریق گزاره‌های انباشته در ذهن مخاطب محک زده می‌شود. حال اگر، به هر طریق، پیام به شکلی انتقال یابد که ارزشش بیش از بار اطلاعاتی آن باشد، توجه به سمت خود پیام معطوف خواهد شد. در چنین شرایطی به قلمرو نقش ادبی زبان گام نهاده‌ایم.

از دیدگاه ساخت‌گرایان، هنر آفرینی در قلمرو ادبیات از طریق فرایند برجسته‌سازی^۱، یعنی انحراف از مؤلفه‌های هنجار زبان توجیه می‌گردد. یاکوبسن^۲ به نقش ادبی زبان - که مارتینه^۳ آن را نقش زیبایی آفرینی می‌نامد - توجه دقیق‌تری نشان داد و بر این نکته تأکید ورزید که زبان ادب نه برای ایجاد ارتباط بلکه برای ارجاع به خود به کار می‌رود و برجسته‌سازی نیز زمانی تحقق می‌یابد که، به هنگام ایجاد ارتباط، پیام فی‌نفسه‌کانون توجه قرار گیرد و شیوه بیان جلب نظر کند.

در کنار مطالعات ادبی - زبان‌شناختی صورت‌گرایان غربی، که توجه خود را بیشتر به طرح نظری چگونگی تمایز میان زبان ادب و زبان ارتباط معطوف داشته بودند، گروهی دیگر از زبان‌شناسان به دنبال آن بودند تا از طریق تحلیل گفتمان^۴ به توصیف سبک ادبی بپردازند. به نظر آنان، هرگونه انحراف در گفتمان به تغییر در سبک منجر خواهد شد و تغییر در سبک نیز باید در رابطه مستقیم با گفتمانی بررسی شود که چارچوب آن سبک را می‌سازد. بر طبق این نظر، ادبیات را نمی‌توان به طور مطلق محصولی از نقش ادبی زبان دانست و نقش ادبی را در تقابل با دیگر نقش‌های زبان قرار داد بلکه آن را باید به عنوان فعالیتی زبانی و وابسته به بافت موقعیتی‌اش تحلیل کرد.

در کل، می‌توان گفت زبان‌شناسان تاکنون ادبیات را در دو مسیر متفاوت ولی وابسته به یکدیگر بررسی کرده‌اند: یکی با توجه به مبانی ساخت‌گرایی^۵ و به ویژه صورت‌گرایی^۶؛ دیگری با توجه به کاربردشناسی زبان^۷. بدین سان شاید بتوان گفت که بررسی زبان‌شناختی ادبیات، به دلیل تفاوت در دیدگاه و هدف، شامل دو شاخه زبانی و سبکی است، که در یکی به توصیف ابزارهای آفرینش ادبی پرداخته می‌شود و در دیگری توصیف چگونگی کاربرد این ابزارها در متن ادبی مورد نظر است.

استفاده از امکانات ساخت‌گرایی در بررسی ادبیات، هرچند در آغاز راه است، تاکنون بازده نظرگیری داشته است. باید گفت که مطالعات ادبی از دیدگاه زبان‌شناسی در ایران هنوز نوپاست و حاصل آن به چند مقاله و کتاب محدود می‌گردد. تا پیش از دهه ۷۰ شمسی، بیشتر این‌گونه تحقیقات به عروض فارسی تعلق داشت که با پژوهش‌های خانلری آغاز و با تحقیقات نجفی و وحیدیان کامیار دنبال شد. در دو مقاله از باطنی و

1) foregrounding

2) R. Jakobson

3) A. MARTINET

4) discourse analysis

5) structuralism

6) formalism

7) pragmatics

حق شناس نیز به مسائل نظری بررسی ادبیات از دیدگاه زبان‌شناسی پرداخته شده است. تقریباً در همان دوره، حق شناس و شفیع کدکنی تحقیقات درخور توجهی در باب قافیه به دست دادند. در پژوهشی از ثمره نیز ابزارهای زبان‌شناسی از طریق تحلیل آوایی در سبک‌شناسی ادبی به کار رفت.

از اوایل دهه ۷۰ شمسی، توجه به پژوهش‌های این حوزه رونق بیشتری گرفت. کورش صفوی، در اثر تألیفی خود به نام از زبان‌شناسی به ادبیات، تاریخچه‌ای از این تحقیقات به دست داده است. با وجود این، سهم قابل ملاحظه‌ای از مطالعات صورت گرفته در این حوزه را باید متعلق به پژوهش‌هایی دانست که نتایج آنها در قالب پایان‌نامه‌های دانشگاهی مدون گشته و عمدتاً ناشناخته مانده‌اند.

فهرستی که از این پایان‌نامه‌ها عرضه می‌شود بخشی از نتایج یک پروژه تحقیقاتی میدانی است که با هدف معرفی پایان‌نامه‌های دانشگاهی در رشته زبان‌شناسی از سال ۱۳۷۷ در تهران آغاز و در قالب یک طرح پژوهشی در دانشگاه بیرجند پی‌گیری شد و به انجام رسید^۸. این مجموعه موضوعی مشتمل است بر اطلاعات کتاب‌شناختی ۹۴ عنوان رساله دانشگاهی در فاصله زمانی ۱۳۵۰ تا بهمن ۱۳۸۴ در حوزه «پژوهش‌های زبان‌شناختی ادبیات معاصر» در گروه‌های آموزشی رشته‌های زبان‌شناسی همگانی، زبان و ادبیات فارسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و آموزش زبان انگلیسی از ۱۹ مرکز آموزش عالی دولتی و آزاد کشور^۹. در این طرح پژوهشی، مشخصات هر رساله که عمدتاً از طریق مراجعه مستقیم به مراکز دانشگاهی به دست آمده‌اند - همراه با چکیده‌ای از محتویات آن ارائه شده است، که در این مقام به نقل مشخصات کتاب‌شناختی آنها (به تفکیک موضوعی و به ترتیب الفبائی نام مؤلف) اکتفا می‌شود.

۸) طرح پژوهشی «گردآوری و چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های زبان‌شناختی دانشگاه‌های دولتی و آزاد کشور»، دانشگاه بیرجند

۹) مراکز آموزش عالی مورد نظر عبارت‌اند از پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی؛ دانشگاه‌های اصفهان، تربیت مدرس، تربیت معلم، تهران، رازی کرمانشاه، شهید باهنر کرمان، شهید بهشتی، شیراز، علامه طباطبائی، فردوسی مشهد، یزد، دانشگاه پیام نور: مرکز تهران، و دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای اراک، تهران مرکزی، سنندج، فسا، مشهد و نجف‌آباد.

۲ معرفی پایان‌نامه‌های زبان‌شناختی ادبیات معاصر

۲-۱ کلیات

آدینه پورگل خطمی، طاهره. تحلیل مقایسه‌ای قصه‌های بومی و ادبیات معاصر ایران. به راهنمایی دکتر لطف‌الله یارمحمدی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۹، ۱۰۰ص.

اصغری، زهرا. انتقال پیام در متون معیار زبانی و متون ادبی: یک بررسی مقابله‌ای. به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۳، ۱۱۱ص.

اصلاتی، محمدرضا. تعامل زبان و جنسیت و کارکرد آن در ادبیات داستانی معاصر فارسی. به راهنمایی دکتر یحیی مدرسی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه پیام نور: مرکز تهران، ۱۳۸۳، ۱۲۵ص.

بیک، مریم. بررسی زبان و درون‌مایه منظوم طنز آمیز ابوالقاسم حالت. به راهنمایی دکتر عطا محمد رادمنش، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد، ۱۳۸۱.

تولایی، مهشید. بررسی صنعت هم‌حروفی در شعر فارسی از دیدگاه زبان‌شناسی. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۹-۱۳۸۰.

جوان‌بخت اول، جعفر. بررسی مراتب زبانی در آثار سید محمدعلی جمالزاده. به راهنمایی دکتر حسن انوری، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۷، ۳۳۸ص.

حمیدپور، خدیجه (ماندانا). نشانه‌شناسی القائی در اثر ادبی: بررسی ساختار متن درام مرگ یزدگرد اثر بهرام بیضایی. به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ۱۴۲ص.

دالوند، لیلا. بررسی ویژگی‌های زبانی و ادبی دیوان فرخی یزدی. به راهنمایی دکتر محمدحسین محمدی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، ۱۳۷۹.

رویگریان، شیوا. سخن همدلانه و رقابت‌جویانه در ادبیات زنان پس از انقلاب. به راهنمایی دکتر علی افخمی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، ۸۴ ص.

سام‌خانی، علی‌اکبر. بررسی صورت و معنی در شعر معاصر. به راهنمایی دکتر تقی وحیدیان کامیار، دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۲، ۴۰۰ ص.

صفوی، کورش. اسباب ایجاد نظم در ادب فارسی. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۲، ۲۶۵ ص.
طاهرزاد، زهرا. ابزارهای شعرآفرینی در شعر کودک. به راهنمایی دکتر فرزاد سجودی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۲، ۱۷۸ ص.

عباسی، خسرو. مقایسه استعاره در زبان خودکار و زبان ادب. به راهنمایی دکتر آریتا افراشی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۴، ۱۱۷ ص.

عرفانی واحد، فاطمه. زبان حماسی و ارتباط آن با تصویرگری در شعر مهدی اخوان ثالث. به راهنمایی دکتر محمدحسین خسروان، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ۱۳۸۱.

عطاری، لطیف. ابلاغ و القای معانی در زبان و ادبیات: رهیافتی نشانه‌شناختی. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس. کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲، ۲۵۹ ص.

علی‌اکبری، نسرین. زبان و فرم در شعر معاصر فارسی. به راهنمایی دکتر سیروس شمیسا، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۱، ۳۱۰ ص.

محسن‌زاده هدشی، فاطمه. مقایسه زبان داستان در آثار دولت‌آبادی و احمد محمود، به راهنمایی دکتر یدالله جلالی پندری، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه یزد، ۱۳۸۰.

محمدجعفری، عالیه. بررسی نقش زبان در آثار هوشنگ مرادی کرمانی، به راهنمایی

- دکتر پروین سلاجقه، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۳.
- مهدی‌زاده سراج، ملیحه. بررسی «مجاز» در زبان فارسی به عنوان فرایندی در زبان ادب یا زبان خودکار. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۹، ۲۵ ص.
- میرمرعشی، فاطمه. حوزه زبانی گل و گیاه در آثار چهار شاعر معاصر (نیما، فروغ، سهراب سپهری، فریدون مشیری). به راهنمایی دکتر احمد تمیم‌داری، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰، ۲۲۸ ص.
- ناصر، محمد. تحول صورت و معنی در شعر معاصر. به راهنمایی دکتر تقی پورنامداریان، دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.
- نصیرزاده، محمد. جستاری در ذهن و زبان مهدی اخوان ثالث در شعر نیمایی. به راهنمایی دکتر سید کاظم موسوی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا، ۱۳۸۱.
- نورایی، علی‌اشرف. تأثیر زبان جمالزاده بر ادبیات داستانی معاصر، به راهنمایی دکتر علی رخزادی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، ۱۳۸۲.
- یارمحمدی، محسن. تحلیل زبان‌شناختی تمثیلات پروین اعتصامی. به راهنمایی دکتر مرتضی یمینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۹.
- یوزباشی، مریم. ذهن و زبان صادق هدایت، به راهنمایی دکتر احمد ذاکری، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱.

KHATAMI, Marzieh. *A Study of Poetic Language*, Supervised by Dr. M. HAQHIQHI, M.A. in TEFL, Allameh Tabataba'i University, 1992, 118 p.

SORAHİ, Mohammad Amin. *Linguistic analysis of Nima's Poetry*. Supervised by Dr. L. YARMOHAMMADI, M.A. in Linguistics, Shiraz University, 1999, 140 p.

۲-۲ تحلیل سبکی

آل‌بوغبیش، عبدالله. *فرمالیسم در شعر شفیعی کدکنی با تأکید بر هنجارگریزی‌ها و قاعده‌افزایی*. به راهنمایی دکتر سیروس شمیسا، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۲.

افراسیابی، فرامرز. *تجزیه و تحلیل زبان‌شناسانه اشعار فروغ فرخزاد (همراه با تحلیل سبکی)*. به راهنمایی دکتر لطف‌الله یارمحمدی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۰، ۷۷ص.

امیرعلائی، ندا. *سبک‌شناسی شعر شاملو در چهارچوب زبان‌شناختی ساخت‌گرا*. به راهنمایی دکتر علی افخمی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، ۲۲۵ص.

اهروانی سلماسی، رحیم. *بررسی زبان‌شناختی ویژگی‌های سبکی اشعار احمد شاملو با توجه به گونه‌های هنجارگریزی*. به راهنمایی دکتر محمدحسن حائری، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰، ۱۸۰ص.

بختیار، علی. *بررسی زبان‌شناختی شیوه سبکی نثر صادق هدایت*. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۰.

بوذری، نرگس. *ویژگی‌های برجسته‌سازی کلام در آثار داستانی غلامحسین ساعدی*. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱.

بیابانگرد جوان، عادل. *برجسته‌سازی در ترازوی شعر نیما*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، ۱۱۰ص.

چربدست، مهسا. *تحلیل سبکی اشعار احمد شاملو: بررسی نظم‌آفرینی از دیدگاه زبان‌شناختی*. به راهنمایی دکتر فرهاد ساسانی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۳.

حاجی میرزا، مژگان. بررسی زبان‌شناختی ویژگی‌های سبکی در آثار جلال آل احمد با توجه به بسامد آماری گونه‌های هنجارگریزی و توجیه آنها. به راهنمایی دکتر سعید عریان، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱.

خلج، رضا. سبک‌شناسی زبان‌شناختی اشعار نو مهدی اخوان ثالث. به راهنمایی دکتر سیروس شمیسا، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۱.

دانشگر، نوشین. بررسی زبان‌شناختی رمز به عنوان یکی از گونه‌های هنجارگریزی معنایی در اشعار نیما یوشیج. به راهنمایی دکتر علی افخمی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ۲۰۳ص.

دلخواه، عبدالمحمد. آشنایی زدایی (زبانی) در شعر نیما و تأثیر آن در اشعار شاملو، اخوان ثالث، سهراب سپهری و فروغ. به راهنمایی دکتر محمود رضا دستغیب بهشتی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۰، ۱۰۴ص.

رضایی، آرزو. بررسی زبان‌شناختی ویژگی‌های سبکی اشعار نیما یوشیج با توجه به بسامد آماری گونه‌های هنجارگریزی. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۶، ۴۰۰ص.

روستائیان، پریسا. تحلیل سبک‌شناختی سروده‌های مندرج در کتاب‌های فارسی دبستان. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۹، ۱۸۵ص.

رومیانی، حشمت‌الله. هنجارگریزی در شعر احمد شاملو. به راهنمایی دکتر عباسعلی وفایی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۲. ستوده، منصور. بررسی موارد آشنایی زدایی و برجسته‌سازی در اشعار مهدی اخوان ثالث، به راهنمایی دکتر محمدرضا پرهیزگار، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۳، ۹۱ص.

سجودی، فرزانه. سبک‌شناسی شعر سهراب سپهری. به راهنمایی دکتر کورش صفوی،

کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۶، ۳۶۰ ص.
شریف‌زاده، آذین. **بررسی سبک‌شناسی نثر بزرگ علوی**. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۳.

شعبانیان، امیر. **بررسی زبان‌شناختی موارد نوآوری و هنجارگریزی در اشعار نو مهدی اخوان ثالث**. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ۱۲۶ ص.

صالحی‌نیا، مریم. **مروارید بزرگ، بررسی شعر سپهری از دیدگاه زبان‌شناسی و زیبایی‌شناسی**. به راهنمایی دکتر تقی وحیدیان کامیار، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۰، ۳۴۱ ص.

صفوی‌زاده سهی، زهره. **ویژگی‌های برجسته‌سازی کلام در آثار داستانی محمود دولت‌آبادی، کلیدر**. به راهنمایی دکتر سعید عربان، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۱-۱۳۸۲.
ظهیری، انوشیروان. **بررسی ویژگی‌های سبکی اشعار محمدرضا شفیعی کدکنی (م. سرشک) با توجه به بسامد آماری گونه‌های هنجارگریزی از دیدگاه زبان‌شناختی**. به راهنمایی دکتر سعید عربان، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰-۱۳۸۱.

علی‌نسب، داوود. **هنجارگریزی در شعر معاصر و اهمیت آن در آموزش شعر**. به راهنمایی دکتر سید محمدضیاء حسینی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۸، ۲۷ ص.

غلامپور، نیکی. **برجسته‌سازی در نمایش‌نامه‌های بهرام بیضایی**. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۲.

فیاض‌بخش، فرهنگ. **بررسی زبان‌شناسی ویژگی‌های سبکی اشعار فریدون مشیری با توجه به بسامد آماری گونه‌های هنجارگریزی**. به راهنمایی دکتر محمدحسن حائری، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰، ۲۵۳ ص.

محمدی، زهرا. بررسی سبک‌شناختی اشعار فروغ فرخزاد در چهارچوب بسامد آماری هنجارگریزی. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۶، ۲۰۰ص.

مختاری، فرشته. تحلیل سبکی اشعار فروغ فرخزاد: بررسی آماری نظم‌آفرینی از دیدگاه زبان‌شناسی. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۶، ۳۱۰ص.

مهاجر قمی، پرویز. سبک شعر از دیدگاه زبان‌شناسی. به راهنمایی دکتر محمد مقدم، دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۰، ۱۵۳ص.

مهدی‌زاده سراج، ستاره. بررسی زبان‌شناختی ویژگی‌های سبکی اشعار مهدی اخوان ثالث با توجه به بسامد گونه‌های هنجارگریزی. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۵، ۲۱۸ص.

مسیزبان، جواد. نقد و بررسی زبان‌شناختی شعر مهدی اخوان ثالث (م. امید). به راهنمایی دکتر تقی وحیدیان کامیار، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۸، ۲۰۲ص.

۲-۳ تحلیل دستوری-واژگانی

برزگر آق‌قلعه، عبدالحسن. جنسیت و تفاوت واژگان افراد در فارسی معیار به کارگرفته در ادبیات داستانی. به راهنمایی دکتر علی افخمی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، ۷۷ص.

پوردخانی، مهسا. فرهنگ لغات، تعبیرات و کنایات عامیانه در آثار داستانی محمدعلی جمالزاده، به راهنمایی دکتر عبدالرضا سیف، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

حضرتی، یوسف. تجزیه و تحلیل زبان‌شناسی غزلیات شهریار از نظر آوایی و واژگانی. به راهنمایی دکتر جلال رحیمیان، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۹، ۱۶۴ص.

خلخال، حسین. بررسی ساختمان تصریفی و اشتقاقی کلمات و جملات مرکب و هنجارگریزی در شعر سپهری و غرب‌زدگی جلال آل احمد. به راهنمایی دکتر محمدتقی راشد محصل، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۸، ۲۰۵ص.

زارع‌پیشه، ولی. فرهنگ واژگان نثر داستانی معاصر (۱۳۳۲-۱۳۷۴). به راهنمایی دکتر محمود مدبری، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۱۳۷۸، ۴۹۷ص.

سبحانی، عباس. بررسی زبان‌شناختی واژگان ادبیات داستانی با استفاده از نمونه‌هایی از ادبیات معاصر ایران. به راهنمایی دکتر مصطفی عاصی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۵، ۱۲۷ص.

شیرین‌بیان، محمد سعید. شیوه‌های زبانی شعر مهدی اخوان ثالث. به راهنمایی دکتر حسینعلی قبادی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷، ۱۳۱ص.

صمدی، حبیبه. ویژگی‌های نثر کسروی. به راهنمایی دکتر یدالله ثمره، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۹، ۵۴ص.

علی‌پور، مصطفی. جستاری در واژگان و ساختار زبان شعر امروز. به راهنمایی دکتر تقی وحیدیان کامیار، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۴، ۳۴۰ص.

محمدی، ایرج. فرهنگ واژگان نثر داستانی معاصر (۱۳۳۲-۱۳۵۷). به راهنمایی دکتر محمود مدبری، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۱۳۷۸، ۳۸۲ص.

مرادی کوچی، جمیله. تغییرات معنایی و واژگان زبان فارسی بر پایه آثار داستانی جمالزاده. (۱۳۰۰-۱۳۴۰). به راهنمایی دکتر یحیی مدرّسی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۲.

ملکی ارفعی، فرزانه. بررسی صورت‌های زبانی در ادبیات داستانی از دیدگاه زبان‌شناسی (با رویکردی دستوری). به راهنمایی دکتر سیروس شمیسا، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۹، ۱۹۵ص.

میرپوریان، منصوره‌السادات. تحلیل ساخت جمله در آثار صادق هدایت. به راهنمایی دکتر مجتبی منشی‌زاده کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۳.

۲-۴ تحلیل متنی - کاربردی

بتولی آرانی، عباس. نقش‌های معنایی - منظوری جملات پرسشی در اشعار مهدی اخوان ثالث و فروغ فرخزاد بر اساس نظریه کنش‌های گفتاری و نظرگاه‌های بلاغی در شعر فارسی. به راهنمایی دکتر جلال رحیمیان، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۰، ۱۳۲ ص.

توسلی، مریم. بررسی اشعار سهراب سپهری از دیدگاه زبان‌شناسی (با رویکردی نقش‌گرا). به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۶، ۹۰ ص.

جاهدی، مریم. بررسی روابط بینامتنی در دو نمونه از متون معاصر. به راهنمایی دکتر فرهاد ساسانی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۴.

حسین‌زاده، رسول. تحلیل گفتمانی و متنی داستان مدیر مدرسه. به راهنمایی دکتر عامر قیطوری، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه رازی کرمانشاه، ۱۳۸۲، ۱۰۱ ص.

خضرای یارندی، محمدرضا. بررسی انسجام دستوری در زبان فارسی با نگاهی به آثار جلال آل احمد. به راهنمایی دکتر علی درزی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.

راکعی، فاطمه. لفظ و معنی در شعر نیما (رویکردی هرمنوتیکی). به راهنمایی دکتر علی افخمی، دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷، ۳۱۵ ص.
ره‌گوی، رخشنده. تحلیل بوف کور بر اساس زبان‌شناسی متن‌پنیا. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ۱۰۵ ص.

زکی پور، شهربانو. *انسجام واژگانی در داستان‌های کوتاه زبان فارسی*. به راهنمایی دکتر نادر جهانگیری، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۳.

شیبانی، خاطره. *نقد زبان (جای خالی سلوچ) بر مبنای زبان‌شناسی متن‌بنیاد*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ۱۲۹ص.

علوی، فاطمه. *بررسی دیدگاه روایی در سه داستان کوتاه صادق چوبک: با رویکردی به تحلیل کلام انتقادی*. به راهنمایی دکتر علی افخمی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران ۱۳۸۱، ۱۴۲ص.

علی خوبی، مهناز. *مطالعه و بررسی انسجام دستوری در زبان فارسی با نگاهی در آثار صادق هدایت*. به راهنمایی دکتر علی درزی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۰، ۹۰ص.

غفاری مهر، مهرخ. *بررسی مقایسه‌ای بوف کور و مدیر مدرسه از دیدگاه نقش‌گرایی*. به راهنمایی دکتر کورش صفوی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۳.

غیائی، غلامرضا. *انسجام واژگانی در شعر معاصر فارسی*. به راهنمایی دکتر لطفی پور ساعدی، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ۱۲۱ص.

قبادی قادیکلایی، فرزین. *بررسی مؤلفه‌های کلان و خرد در داستان‌های کوتاه 'هدایت' و 'پو' با دیدی مقابله‌ای (رویکردی سازواری)*. به راهنمایی دکتر لطف‌الله یارمحمدی، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۱.

قنبری، لیلا. *مقایسه تحلیل انتقادی گفتمان داستان‌های کوتاه معاصر بزرگ‌سالان و داستان‌های کوتاه معاصر نوجوانان*، به راهنمایی؟، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۲، ۸۰ص.

کارآمد هوتک، آناهیتا. *زبان در شعر فروغ فرخزاد: یک رویکرد متن‌بنیاد بر اساس دستور نقش‌گرا*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق‌شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی

همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، ۱۳۵ ص.

گلستانی، محمد. *ساختار تأویل مبتنی بر نظریه و قواعد گشتار*. به راهنمایی دکتر عباسعلی وفایی، کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۲.

مظفری دهشیری، زهرا. *بررسی ویژگی متنی شعر شاملو*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۱.

مؤذن، مریم. *نقد شعر معاصر از دیدگاه زبان‌شناسی*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ۲۷۴ ص.

مؤمنی، آرزو. *تجزیه و تحلیل گفتمانی داستان مدیر مدرسه جلال آل احمد در دو سطح خرد و کلان*. به راهنمایی دکتر جلال رحیمیان، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۰، ۸۱ ص.

مهاجر، مهران. *زبان‌شناسی متن بنیاد و بررسی متن ادبی*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ۸۷ ص.

نبوی، محمد. *از زبان تا شعر: یک رهیافت زبان‌شناختی*. به راهنمایی دکتر علی محمد حق شناس، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۳، ۱۵۳ ص.

همتی راد، زهرا. *تجزیه و تحلیل گفتمانی مجموعه یکی بود یکی نبود*، اثر محمدعلی جمالزاده در دو سطح خرد و کلان. به راهنمایی دکتر محمدرضا پرهیزگار، کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۲.

FARHADI, Farideh. *Cohesive Chain Interactions in the Poems of Mehdi Akhavan Sales and Sohrab Sepehri: A Contrastive and Stylistic Approach*. Supervised by Dr. L. YARMOHAMMADI, M.A. in Linguistics, Shiraz University, 1999, 94 p.

۳ جمع‌بندی

با نگرشی کلی به آنچه در بررسی ادبیات معاصر از دیدگاه زبان‌شناسی در ایران صورت پذیرفته است، می‌توان چنین گفت که، با وجود محدودیت و پراکندگی پژوهش‌های این

حوزه تا پیش از دهه ۷۰ شمسی، شواهد گویای آن است که این روند مطالعاتی در خلال دهه گذشته از نظر کمی و کیفی پیشرفت نظرگیری داشته است. اطلاعات مندرج در فهرست ارائه شده نیز مؤید این ادعاست. در فاصله زمانی ۱۳۵۰-۱۳۷۴ مجموعاً ۷ پایان‌نامه در این زمینه در گروه‌های آموزشی ذی‌ربط نوشته شده، حال آنکه، بر اساس آمار موجود این رقم در سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۸۴ به ۸۷ (۶ فقره آن متعلق به مقطع دکتری) رسیده است.

نتایج تحلیل آماری - موضوعی اطلاعات نشان می‌دهد که تمایل به بررسی زبان‌شناختی آثار منظوم معاصر دو برابر آثار ادبی منثور و، در حوزه آثار منظوم، گرایش به مطالعه زبان‌شناختی شعر فروغ، نیما، سهراب سپهری و مهدی اخوان ثالث بیش از دیگر شعرای معاصر بوده است. مطالعات سبکی آثار ادبی معاصر، با ۳۰ مورد، در صدر قرار دارد و کلیات، تحلیل‌های متنی- کاربردی، تحقیقات دستوری- واژگانی، به ترتیب، در مرتبه‌های بعدی جای دارند.

از میان آثار ادبی منثوری که پژوهندگان برای تحلیل اختیار کرده‌اند، بیشترین آن به صادق هدایت و پس از آن، به ترتیب، به جلال آل احمد، محمدعلی جمالزاده، محمود دولت‌آبادی و بهرام بیضایی تعلق دارد.

این مطالعات، به ترتیب بسامد وقوع، در رشته‌های زبان‌شناسی همگانی، زبان و ادبیات فارسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبان‌ها و آموزش زبان انگلیسی انجام گرفته است. از ۱۹ دانشگاه دولتی و آزاد مذکور، دانشگاه تهران با ۲۱ پایان‌نامه در مرتبه اول جای دارد و دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشگاه شیراز، علامه طباطبائی، فردوسی مشهد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و دانشگاه تربیت مدرس، به ترتیب، در مرتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. از استادان زبان‌شناس، به ترتیب، آقایان دکتر علی محمد حق‌شناس، دکتر کورش صفوی، دکتر علی افخمی، دکتر لطف‌الله یارمحمدی و دکتر تقی وحیدیان کامیار و، از استادان زبان و ادبیات فارسی، به ترتیب، آقایان سیروس شمیسا، دکتر محمدحسن حائری، دکتر محمود مدبری و دکتر احمد ذاکری راهنمایی پایان‌نامه‌ها را در این حوزه متقبل شده‌اند.

نکته‌ای که از بررسی بیش از ۲۰۰۰ رساله تحصیلی در حوزه‌های زبان و زبان‌شناسی دانشگاه‌های کشور جلب نظر می‌کند این که در مراکز دانشگاهی به مطالعه زبان‌شناختی

ادبیات فارسی توجه چندانی نشده؛ نیز در این زمینه تمایل به بررسی ادبیات معاصر ایران کمتر از ادب کلاسیک بوده است. اخیراً فرهنگستان زبان و ادب فارسی به تأسیس گروه ادبیات معاصر همت گماشته که قدر مسلم، با عنایت به امکانات مطلوب آن سازمان، می‌تواند پژوهش‌های در این عرصه را رونق بیشتری بخشد. آنچه مسلم است این‌که بازنگری در ملاک‌های سبک‌شناسی ادب فارسی و تشخیص گونه‌های آن و رساندن آنها به سطح علمی ضرورت دارد.

لزوم توجه به ویژگی‌های زبانی در تفسیر ادبی با این گفته ماندگار از یاکوبسن تأیید می‌شود:

زبان‌شناسانی که به نقش ادبی زبان عنایتی ندارند و ادیبانی که به مسائل زبان‌شناختی توجهی نشان نمی‌دهند و روش‌های این علم را نمی‌شناسند هر دو برخلاف اصول زمانه خویش حرکت می‌کنند.

کتابنامه

- پژوهشنامه دانشگاه آزاد اسلامی، سالنامه معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، ش ۱-۴، تهران ۱۳۷۴-۱۳۸۲.
- چکیده پایان‌نامه‌های ایران، فصلنامه مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ش ۱-۴، تهران ۱۳۷۰-۱۳۸۳.
- حق‌شناس، علی محمد، «شعر، نظم و نثر: سه گونه ادبی»، مجموعه مقالات دومین کنفرانس زبان‌شناسی نظری و کاربردی (گردآورنده: سید علی میرعمادی)، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران ۱۳۷۱، ص ۱۰۳-۱۱۳.
- ، مقالات ادبی-زبان‌شناختی، نیلوفر، تهران ۱۳۷۱.
- خانلری، پرویز، وزن شعر فارسی، بنیاد فرهنگ ایران، تهران ۱۳۴۵.
- صفوی، کورش، از زبان‌شناسی به ادبیات (جلد اول: نظم)، چشمه، تهران ۱۳۷۳.
- ، زبان‌شناسی و ادبیات: تاریخچه چند اصطلاح، هرمس، تهران ۱۳۷۷.
- ، گفتارهایی در زبان‌شناسی، هرمس، تهران ۱۳۸۰.
- ضیاء حسینی، سید محمد، «کاربرد زبان‌شناسی در تفسیر ادبی»، مجموعه مقالات نخستین کنفرانس زبان‌شناسی (گردآورنده: محمد دبیرمقدم)، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران ۱۳۶۹، ص ۱۷۹-۱۸۸.
- فالر، راجر و دیگران، زبان‌شناسی و نقد ادبی، ترجمه مریم خوزان و حسین پاینده، نشر نی، تهران ۱۳۶۹.
- قویمی، مهوش، «زبان‌شناسی و کاربرد آن در ادبیات: پیدایش نقد ساختاری»، مجله زبان‌شناسی، س ۵، ش ۱، ۱۳۶۵، ص ۷۷-۸۹.